

Michaela RAMEŠOVÁ – Štěpán VALECKÝ

Autoři výročních zpráv jezuitské koleje v Telči v 17. století¹

Abstract: *Authors of the Litterae Annuae from the Jesuit College in Telč in the 17th Century*

The paper focuses on the annual reports (litterae annuae) as a specific genre of Jesuit writing in an attempt to better understand the process of their creation. The possibilities to identify the authors of the texts were examined while analysing both the form and content of the annual reports from the Jesuit House of the Third Probation in Telč in the 17th century created as anonymous. Although the attribution of the text is possible, the analysis shows that the subject of the author and his individual (personal) input was not seen as relevant from the perspective of Jesuit ideals and the purpose for which the texts were produced, hence the “collective” nature of litterae annuae authorship is evident in the texts.

Key words: *Telč – Jesuits – litterae annuae – authorship – attribution – manuscript – 17th century*

V jezuitském řádu v 17. století fungoval efektivní systém vnitřní komunikace, jehož součástí tvořily též periodické záznamy o chodu sídel Tovaryšstva Ježíšova, *litterae annuae*.² Jde o cenný pramen, který dovoluje studovat okolnosti působení členů řádu. Díky svým specifickým obsahovým i formálním vlastnostem *litterae annuae* zároveň umožňují podrobovat analýze podoby reflexe mimojazykové skutečnosti uvnitř Tovaryšstva a způsoby jejich textového podání. Poznání principů vzniku tohoto útvaru

1 Studie vznikla v rámci projektu NAKI II, *Telč a jezuité, řád a jeho mecenáši*, č. DG16P02M043. Velmi děkujeme Mgr. K. Bobkové–Valentové, Ph.D., Mgr. J. Hlaváčkové, Ph.D. a PhDr. J. M. Havlíkovi, Ph.D. za pomoc při práci s rukopisy, postřehy, korekce a za asistenci při vyhledání i komparaci autografů.

2 Martin SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae a jejich podání náboženského života v Kutné Hoře v morovém roce 1680*, Listy filologické 124, 2001, č. 1–2, s. 70–75; Jörg ZECH, *Die Litterae Annuae der Jesuiten. Berichterstattung und Geschichtsschreibung in der alten Gesellschaft Jesu*, Archivum Historicum Societatis Jesu 77 (153), 2008, s. 41–61; Kateřina BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae (1623–1755)*, Folia Historica Bohemica 25, 2010, č. 1, s. 30–37; Markus FRIEDRICH, *Circulating and Compiling the Litterae Annuae. Towards a History of the Jesuit System of Communication*, Archivum Historicum Societatis Jesu 77, 2008, s. 3–39; Markus FRIEDRICH, *Der lange Arm Roms? Globale Verwaltung und Kommunikation im Jesuitenorden 1540–1773*, Frankfurt 2011.

jezuitského písemnictví, včetně aspektů jeho autorství, nabízí možnost přiblížit se k tomu, v čem příznačnost *litterae annuae* spočívala z hlediska vyjádření řádových ideálů a jezuitské písemné kultury. Autor byl součástí komplexu historických okolností, které „*definují každé psaní*“,³ lze jej považovat za spojnicu mezi dílem a vnější situací.⁴ K pochopení povahy tohoto spojení u *litterae annuae* jezuitské koleje v Telči se formou několika dílčích sond tento příspěvek pokouší přispět.

Výroční zprávy jezuitského řádu

Potřeba vzájemného informování byla v Tovaryšstvu Ježíšovu pocítována od počátku jeho existence.⁵ Doložitelně od roku 1548 byly texty, které měly zpravit ostatní jezuitu o situaci řádových komunit s důrazem na příkladné úspěchy misijního a pastoračního snažení, zhotovovány každé čtyři měsíce a zaslány do řádového centra do Říma.⁶ Intervaly pořizování těchto dokumentů se prodloužily na základě usnesení druhé generální kongregace (1565). Od této doby zprávy z jednotlivých jezuitských domů vznikaly jako retrospekce za celý uplynulý rok.⁷ Od poloviny 17. století, tedy od konce válečného konfliktu v době uklidnění společensko–politických poměrů, byly již *litterae annuae* (výroční zprávy) etablovány a kontinuálně vedeny ve všech jezuitských domech. Tomu odpovídá i počátek jejich masivního dochování. Pro naplnění své funkce byly *litterae annuae* v několika variantách opisovány. Jeden exemplář měl být zřejmě uchován v koleji,⁸ zatímco další verze byly pro potřeby sdílení s ostatními řádovými působišti v české provincii, kde se jednotlivé ročníky při jídle nahlas předčítaly,⁹ začleněny do konvolutních souborů. Následně byly v Praze a v Brně archivovány.¹⁰ Jaký byl mechanismus vzniku verzí *litterae annuae* v české provincii v polovině 17. století, se však dosud jednoznačně objasnit nepodařilo. Praxe jejich pořizování a sdílení se v této době patrně neřídila zcela ustáleným systémem.¹¹ Později byla situace srovnatelně složitá. Za cenu maximálního zjednodušení lze přesto říci, že výroční

3 Cit. dle Pierre-Marc de BIASI, *Textová genetika*, Praha 2018, s. 120; k přehledu teoretického pojetí autorství ve 20. století Dario COMPAGNO, *Theories of Authorship and Intention in the Twentieth Century. An Overview*, *Journal of Early Modern Studies* 1, 2012, no. 1, s. 37–53.

4 Pavel VAŠÁK, *Metody určování autorství*, Praha 1980, s. 12.

5 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 23.

6 Tamtéž, s. 23–24; M. SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae*, s. 70–71.

7 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 24.

8 M. SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae*, s. 72.

9 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 32–34.

10 V české řádové provincii byly pro kolování konvolutů zpravidla určeny dva kolovací okruhy.

11 Viz případové studie o výročních zprávách telčské koleje Michaela RAMEŠOVÁ – Štěpán VALECKÝ, *Vztahy variant litterae annuae domu třetí probace v Telči v letech 1656–1660: analýza a srovnání kopií*, *Folia Historica Bohemica* 31, 2016, č. 1, s. 87–106.

zpráva byla sestavena přímo v koleji. Podle této výchozí verze se povětšinou zhotovovaly opisy, které se dochovaly v rámci druhotně sestavených konvolutních svazků. Vznikl tak písemný materiál nebyvalého rozsahu. Početný je i soubor výročních zpráv z ústředí jezuitské duchovní formace české provincie, z domu třetí probace v Telči. Studium *litterae annuae* tohoto řádového sídla je však usnadněno tím, že se jejich patrně prvotní verze z koleje dochovaly souhrnně.¹²

Řádové požadavky na obsah a formu výročních zpráv

Tyto varianty telčských *litterae annuae*, které tvoří součást druhotně shromážděného svazku ve sbírkách Rakouské národní knihovny,¹³ se stejně jako ostatní jezuitské písemnosti téhož zařazení řídily řádovými předpisy. Instrukce, které obsah a formu výročních zpráv upravují, byly v konečné podobě ustaveny v roce 1595 (v příslušných částech tzv. *formule scribendi*).¹⁴ Staly se součástí řádových regulí.¹⁵ Z hlediska obsahu stanovy určovaly, jaký druh látky má být pro výroční zprávy vybírán. Náplň *litterae annuae* se v souladu s funkcí, povzbuzením ostatních členů řádu, měla po uvedení údajů o stavu komunity soustředit v prvé řadě na pokroky v duchovních cvičeních, na službu bližním, kázání, katechezi, smířování sporů, na kající skutky či na péči o nemocné a vězněné.¹⁶ V centru zájmu stálo šíření víry a konverze. Na základě těchto požadavků se ve výročních zprávách ustálila do značné míry standardní tematická struktura.¹⁷ Požadavky byla opatřena též volba jazykových řešení, která měla odrážet cíle výročních zpráv. Vhodné bylo zdržet se přehánění a zveličování.¹⁸ Dle listu představeného české jezuitské provincie z roku 1663 se mělo užívat stručné výrazivo bez neužitečných popisů.¹⁹ Jako podklady pro sepsání *litterae annuae* sloužily poznámky o zaznamenaníhodných událostech od členů řádové komunity (*puncta pro*

12 Österreichische Nationalbibliothek Wien (dále jen ÖNB), Cod. 13558*, *Litterae annuae domus Telcensis Societatis Jesu a. 1656–1751*; soubor výročních zpráv z Telče v tomto svazku přesto není zcela kompletní; o tomto a podobných souborech K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 38–39.

13 Viz Jarmila HLAVÁČKOVÁ, *Rekonstrukce archivu jezuitského domu třetí probace v Telči*, Archivní časopis 69, 2019, č. 2, s. 140–164.

14 *De literis annuis*, 30, dle edice: M. SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae*, s. 89–91.

15 K tomu podrobně s další literaturou a prameny K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 25–26.

16 *De literis annuis*, 30, dle edice: M. SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae*, s. 90.

17 Viz K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 27–29 a s. 40.

18 *De literis annuis*, 30, dle edice: M. SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae*, s. 89–91.

19 Viz List provinciála Joanna Saxia z roku 1663 *De annuis litteris et quid in eis observandum* (edice pramene: K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 41).

annuis aj.).²⁰ Z podmínek zpracování *litterae annuae* též vychází, že byly sestavovány po skončení shrnovaného období, tedy na konci kalendářního roku, anebo spíše na začátku roku, který následoval.²¹ Odpovědnost za jejich podobu nesl představený, v případě *litterae annuae* domu třetí probace tudíž rektor koleje.²²

Charakter výročních zpráv

Litterae annuae sice představují úzce vymezený narativní historiografický útvar, do této kategorie však bezvýhradně nespádají. Jejich charakteristiku se lze pokusit alespoň částečně přiblížit na několika vybraných okruzích. Povahy výročních zpráv, jak již bylo upřesněno jinde, se neodvíjela pouze od jejich zařazení a cíle, ale také od náboženského, kulturního a ideového zázemí jejich zhotovitele.²³ Tím byl bez výjimky příslušník Tovaryšstva Ježíšova. *Litterae annuae* byly určeny k internímu užití, šlo tedy o texty jednostranné, silně ideově i ideologicky zabarvené. Je to patrné mimo jiné v příznakových odkazech na mimořádnou realitu, v nichž se projevuje tendence k polaritnosti a vymežování. V závislosti na účelu vzniku se konstitutivním prvkem *litterae annuae* stal výchovný edifikační a formační zřetel, který sloužil jako prostředek pro posilování vědomí sounáležitosti řádového společenství a participace na jeho poslání.²⁴ U otců třetí probace v Telči mohly výroční zprávy patrně též povzbuzovat misijní odhodlání.

Kontextuální zasazení a intertextovost

Ze sdílené zkušenosti a uzavřené skupiny očekávaných příjemců plyne silné kontextuální ukotvení, které *litterae annuae* jako útvar spoluurčuje. Výroční zprávy se z podstaty vyznačovaly též velmi těsným vztahem k ostatním textům téhož zařazení, který byl jedním ze základních předpokladů jejich srozumitelnosti.²⁵ Periodicita a předčítání spolu s řádovými pravidly k utužování žánrového stereotypu patrně přispívaly. V daných případech, zvláště v 18. století, tato skutečnost vedla až k nápadné podobnosti mezi zprávami různých jezuitských domů, jak ve struktuře, tak i u konkrétních slovních spojení. Intertextovost,

20 Tamtéž, s. 30.

21 Tamtéž; M. RAMEŠOVÁ – Š. VALECKÝ, *Vztahy variant litterae annuae*, s. 93–95.

22 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 30–31; Kateřina BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Jezuité*, in: Kateřina Bobková–Valentová – Jarmila Kašpárková (edd.), *Historiam scribere: řádová historiografie raného novověku. II.*, Biografický slovník, Praha – Olomouc 2018, s. 62.

23 Viz M. SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae*, s. 69, 72–73, 75, 88.

24 Tamtéž, s. 75, 88.

25 Jiří HOMOLÁČ, *Intertextovost a utváření smyslu v textu*, Praha 1996, s. 41–43.

přejímání a začleňování jiných textů,²⁶ se v procesu vzniku v *literae annuae* zřetelně uplatnila na různých úrovních. Pro dokreslení souvislostí lze zmínit, že fenomén mezitextových vztahů zapadal do kontextu metod jezuitského vzdělávacího systému, který se opíral o práci s texty autorit.²⁷ Z obecného hlediska nelze přebírání takřka doslovného znění textů ani z širší perspektivy písemné kultury 17. a 18. století pokládat za výjimečné.²⁸ S ohledem na telčské *literae annuae* je tento jev možné sledovat v práci řádových historiků.²⁹ U utilitárněji zaměřených a povinně zhotovovaných výročních zpráv se tendence k „ne-skrývané“ intertextovosti mohla projevit o to pronikavěji, mimo jiné v obsazování topoi a očekávaných konstrukcí, které umožnilo ušetřit čas i úsilí vynaložené při psaní. Z praktické stránky bylo nadto využití písemných záznamů jiných členů řádu pro zhotovitele zpráv jedním z východisek, jak byla výše možnost naznačit.

Variabilita výročních zpráv

Neznamená to samozřejmě, že by bylo proces geneze *literae annuae* možné redukovat pouze na uspořádání podkladů dle daného schématu. Studium výročních zpráv domu třetí probace v Telči to potvrzuje. Texty tohoto souboru, shodně jako zprávy jiných jezuitských sídel, se pohybovaly na spektru od jednoduchosti po poměrně vysokou míru propracování. Záznamy o stavu telčské koleje, zejména v počáteční době jejich vedení, se též vyznačují značnou variabilitou. Liší se délka, kompozice, pozornost věnovaná daným tématům, ale i charakter a ráz textu jako takového. Někdy se telčské *literae annuae* přidržují výčtového rozvrhu,³⁰ jindy pracují se složitější kompozicí, například dle biblických podobenství.³¹ Různý přístup se dotkl také celkového účinku. Rozmanitost telčských zpráv ze 17. století dovoluje potvrdit, že se v nich odráží individuální nastavení okolností, za nichž byl každý

26 P.-M. de BIASI, *Textová genetika*, s. 117–118; k projevům přebírání textů v barokní době např. Lubor KYSUČAN, *Antické tradice v barokní latinské literatuře českých zemí*, Olomouc 2011, zvl. s. 85n (ve spojitosti s antickými tradicemi) a pozn. níže.

27 Martin SVATOŠ, *Úvod do kapitoly: Literatura a rétorika jezuitů*, in: Bohemia Jesuitica 1556–2006: sv. 2. Praha 2010, s. 777–778.

28 Miloš SLÁDEK, *Tvůrce literárních děl*, in: Václav Bůžek – Martin Nodl (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 379, 382.

29 Viz například úryvek o slavnosti sv. Markéty v Telči konané roku 1656, který uvádí ÖNB, Cod. 13558*, fol. 9v–10r a (v takřka témže znění s vynecháním některých detailů) přejímá Joannes MILLER, *Historia provinciae Bohemiae Societatis Iesu ab anno 1555 usque ad annum 1723. Liber IV*. Národní knihovna České republiky Praha (dále jen NK), Praha 1723–1750, XXIII C 104/2, p. 1128.

30 Ročník *literae annuae* (dále jen LA) 1659, NK, XXIII C 105/2, fol. 332r–333v.

31 LA 1668, NK, XXIII C 105/7, fol. 570r–573v.

z ročníků vytvořen.³² Roli v tomto komplexu lze dozajista přisoudit též profilu a motivaci pisatele.

Vzhledem k možnosti určit autorství výročních zpráv z Telče (a vyjádřit se k tomu, v čem u tohoto útvaru „*autorství spočívalo*“)³³ je třeba shrnout, že *litterae annuae* představují textový útvar oscilativní povahy. Projevuje se v nich nepevná hranice mezi realitou a fikcí,³⁴ kterou lze kromě žánrové příslušnosti a funkce zřejmě klást též do souvislosti s dobovým stylem, tedy aktuálními konvencemi utváření jazykové formy se sklony k polaritě, nadsázce, důraznému citově zabarvenému výrazu (emfázi) či užití metaforického jazyka (figura a tropů).³⁵ Pro výroční zprávy je zároveň charakteristické „napětí“ mezi nutností vyhovět normám, předepsané stručnosti či uměřenosti, a tvořivým vkladem zhotovitele (avšak i snahou dostat edifikačnímu účelu výročních zpráv). Požadavek stručnosti sami pisatelé *litterae annuae* z Telče nejednou explicitně reflektovali.³⁶ V textech lze tuto podvojnost vnímat jako tenzi mezi uzuálností a úsporností (čili nižšími nároky na stylistické utváření) a úsilím vtisknout textu intenzivní ráz s důrazem na kvalitu jazykových prostředků. Souhrnně řečeno, *litterae annuae* stojí na pomezí ideového nástroje sebe prezentace, institucionálního zaznamenání faktu v narativní formě, prostředku budování i uchování paměti a umělecké literatury. Podoby jeho realizace se měnily.

K problému autorství v jezuitském řádu

Specifické okolnosti vzniku výročních zpráv se musely promítnout i do způsobu, jak na sebe členové řádu z praktického hlediska nahlíželi coby na autory *litterae annuae*. Potřeba poukázat na sebe jako na původce výroční zprávy v jezuitském řádu dle dostupných informací nevytvářela. Patrně k tomu přispělo více faktorů. Ze systému personálního

32 P.–M. de BIASI, *Textová genetika*, s. 11–12; K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 30.

33 Cit. dle Dmitrij Sergejevič LICHÁČOV, *Textologie (stručný nástin)*, Praha 2015, s. 55.

34 Viz např. Vojtěch BĀŽANT, *Kronikář ve svém díle. Problematika autora a vypravěče*, Mediaevalia Historica Bohemica 20/1, 2017, s. 142.

35 K dobovým stylovým jazykovým tendencím a reakcím na ně viz M. SVATOŠ, *Úvod do kapitoly*, s. 778–779; Martin SVATOŠ, *Nova et vetera: rétorika na jezuitských gymnáziích a řečnická praxe v Českých zemích v 17. a 18. století*. in: *Bohemia Jesuitica 1556–2006*: sv. 2. Praha 2010, s. 885; L. KYSUČAN, *Antické tradice v barokní latinské literatuře*, s. 31–36; též Julie NOVÁKOVÁ, *Proč je Komenského latina barokní*, in: Milan Kopecký (ed.), *O barokní kultuře*, Brno 1968, s. 53–60, zvl. 58.

36 Např. LA 1665, ÖNB, Cod. 13558*, fol. 52r: „*Plura non addo, ne angulos gestorum omnes calamo videar perpurgasse.*“; LA 1681, ÖNB, Cod. 11964, fol. 240v: „*Plura his affinia, ut brevitati deserviret, consultò transcurrit calamus.*“; LA 1690, NK, XXIII C 105/11, fol. 380v: „*Compluribus rebus particularibus omissis, ut recensamus ea, quae communia sunt, urget brevitatis.*“; LA 1693, NK, XXIII C 105/12, fol. 279v: „*Plura de laudabili hac acatholicorum conversione in specie recensere vetat brevitatis.*“

fungování Tovaryšstva Ježíšova vyplývá, že texty narativní povahy byly ve většině případů vytvářeny v souvislosti s tím, jaké úkoly byly dané osobě vyhrazeny. V tom lze hledat jednu z příčin anonymity *literae annuae*.³⁷ Písemností v sídlech Tovaryšstva Ježíšova každoročně vznikal značný počet.³⁸ Výroční zprávu, jak bylo nastíněno výše, zasílaly všechny domy a požadavkům v dané situaci bylo možno vyhovět i bez uplatnění větších literárních ambicí. Lze spekulovat, že v těchto případech nebylo na zhotovení zprávy nahlíženo jako na individuální pisatelský výkon, jako spíše na splnění povinnosti, kterou upravovala nejen stanovená pravidla, ale i vžitá praxe v každém z řádových působišť. Je důvodné předpokládat, že tolik důležitosti členové Tovaryšstva nepřikládali své literární činnosti obecně, zejména pokud šlo o tvorbu textů historické narace.³⁹ Nevymykalo by se to chápání autorství a přístupu k němu v širším kontextu literární produkce sledované doby.⁴⁰ Upozadění vlastní osobnosti vedle toho představovalo v řádovém prostředí oceňovanou hodnotu, jak to dosvědčují jiné jezuitské písemnosti (elogia).⁴¹ Platilo to zvláště ve vztahu jedince ke komunitě, o jejíž úspěších *literae annuae* hovoří. Z těchto důvodů se při psaní *literae annuae* zřejmě uplatňovala samovolná, avšak i cílená „autocenzura“, která mohla vést k potlačení takřka všech známek osobní autorské zainteresovanosti, (pokud nějaká vznik zprávy provázela). Přímou v textech se od takto nastaveného vnímání autorství, přinejmenším zčásti, patrně odvíjel i typ autorské perspektivy, který zasáhl volbu textových řešení, jak se níže pokusíme osvětlit. Soubor individuálních zkušeností a zázemí pisatele se přes tento předpoklad v *literae annuae* nepochybně prosadil též.⁴²

37 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Jezuité*, s. 62.

38 Kateřina BOBKOVÁ–VALENTOVÁ – Markéta HOLUBOVÁ, *Ad quae ministeria talentum habet? Pro historico domus*, in: Heidemarie Bachhofer – Kateřina Bobková–Valentová – Tomáš Černušák (edd.) *Ordenshistoriographie in Mitteleuropa: Gestaltung und Wandlung des institutionalen und persönlichen Gedächtnisses in der Frühen Neuzeit: Referate der gleichnamigen Tagung in St. Pölten von 22. bis 23. September 2014*, Praha – St. Pölten 2015, s. 197.

39 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Jezuité*, s. 67.

40 M. SLÁDEK, *Tvůrce literárních děl*, s. 379–381.

41 Kateřina BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Elogium*, in: Jaroslav Pánek (ed.), *Akademická encyklopedie českých dějin*. Sv. 4, D – G (dadaismus gymnázium), Praha 2015, s. 294; Martin SVATOŠ, *Jezuitská elogia jako historický pramen a elogia P. Martina Středy*, in: Jan Skutil (ed.), *Morava a Brno na sklonku třicetileté války*, Praha 1995, s. 207–220.

42 P. VAŠÁK, *Metody určování autorství*, s. 12, 35; P.–M. de BIASI, *Textová genetika*, s. 119–120.

Možnosti atribuce *literae annuae*

Z výše uvedených poznámek vyplývá, že se při pokusech o přisouzení autorství výročních zpráv z Telče bude třeba opírat o kombinaci přístupů.⁴³ Vzhledem ke specifickým vznikům a charakteru *literae annuae* půjde zejména o „tradiční nástroje“ atribuce, které vedle textologie poskytují metody historie či filologie a přidružených disciplín (prosopografie, paleografie, stylistiky či naratologie).⁴⁴

K určení skupiny možných autorů lze dospět na základě poznatků o složení telčské koleje a sledování kariér jejích členů. Osazenstvo domu třetí probace v Telči představovalo v řádových souvislostech specifikum. Adepti třetí probace (terciáni) v tomto řádovém sídle podstupovali závěrečnou fázi řeholní formace. Ve sledované době, před rokem 1670, stála v čele koleje skupina několika osob s odlišnými funkcemi (*patres veterani*). Záštitou domu třetí probace byl rektor, který řádový dům vedl a zastupoval.⁴⁵ Důležitost řádového sídla v Telči je zřejmá již z toho, že do této funkce byli zpravidla vybíráni *patres* se značnými zkušenostmi.⁴⁶ Terciány a duchovní vedení komunity měl na starost otec instruktor (*instructor tertiae probationis*). Jeden (či více) z otců ve vedení telčské koleje se věnoval kazatelství. Významná byla též úloha exhortátora. Z hlediska atribuce výročních zpráv bude podstatné, že terciáni se na chodu domu a aktivitě související s kolejní agendou příliš nepodíleli. Věnovali se především přípravě na složení posledních řádových slibů, duchovním cvičením, modlitbám a misijní činnosti.⁴⁷ Každodenní péče o dům a jeho osazenstvo byla svěřena laickým bratrům (*coadjutores*), kteří se starali o běžný chod řádového sídla. Na rozdíl od *patres* v Telči zpravidla pobývali dlouhodoběji.⁴⁸

Identitu příslušníků řádu, kteří v domě třetí probace v daných letech působili, lze zjistit dle tzv. katalogů osob (*catalogi personarum*). Šlo o každoročně aktualizované seznamy

43 Rudolf HAVEL – Břetislav ŠTOREK (edd.), *Editor a text*. Úvod do praktické textologie, Praha 1971, s. 14; Josef ČEŠKA, *Textová kritika ve filologické praxi*, Brno 1973, s. 23.

44 P. VAŠÁK, *Metody určování autorství*, zvl. s. 9–53; D. S. LICHÁČOV, *Textologie*, s. 55–58; Michal KOSÁK – Jiří FLAIŠMAN, *Editologie (od náčrtu ke knize)*, Praha 2018, s. 147–149, zde uvedeny další přístupy a odkazy na zahraniční literaturu, cit. dle s. 148.

45 Kateřina BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Komunita telčské koleje*, in: Kateřina Bobková–Valentová – Petra Hnilicová (edd.), *Telč a jezuité. Řád a jeho mecenáši (katalog výstavy)*, Praha 2020, s. 108–113. Mimo rektora pečoval o praktický chod domu ministr, tato funkce se někdy spojovala s funkcí prokurátora, který spravoval hospodaření a finance.

46 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Komunita telčské koleje*, s. 110.

47 Petr HAVLÍČEK, *Třetí probace jako součást řádové formace*, in: Kateřina Bobková–Valentová – Petra Hnilicová (edd.), *Telč a jezuité*, s. 69–73.

48 Milan BUBEN, *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*, 3. díl, 4. sv., *Řeholní klerikové (jezuité)*, Praha 2012, s. 22–23; K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Komunita telčské koleje*, s. 117.

členů osazenstva jednotlivých řádových působišť, které spolu se jmény udávají funkce, jež jezuité v daných letech zastávali.⁴⁹ Tyto informace lze rozšířit o heuristiku a výklad jiných řádových pramenů (zejména elogií a korespondence).

Kdo z osazenstva domu třetí probace tedy mohl výroční zprávu zhotovit? Pisatelé telčských *litterae annuae* se dle stávajících znalostí v 17. století rok co rok střídali.⁵⁰ Jeden člen řádu se doložitelně zhostil úkolu sepsání záznamu o činnosti koleje vícero let po sobě jen v ojedinělých případech,⁵¹ ačkoli v některých sídlech Tovaryšstva Ježíšova mohla být situace jiná.⁵² Funkci historika (*historicus domus*), která by se pro určení totožnosti autorů *litterae annuae* hypoteticky nabízela, katalogy osob ve sledovaném období 50. a 60. let 17. století nezachycují. V řádových písemnostech české provincie je uváděna až později (v 80. letech 17. století).⁵³ Dle dosavadního poznání bývala spojena s funkcemi školského prefekta či učitele rétoriky.⁵⁴ Nicméně výroční zprávy, jak již bylo řečeno, nevznikaly pouze jako texty historiografické. Jejich role byla poněkud odlišná a *historicus domus* se na jejich zhotovení sice mohl, ale také nemusel podílet.⁵⁵ Gymnázium pod egidou jezuitů nadto v Telči začalo v omezené podobě fungovat patrně mimo studovanou dobu, od roku 1670.⁵⁶

Intelektuální zaměření jezuitského řádu však dovoluje říci, že poměrně vysoká úroveň vzdělání, kterou byl vznik latinského textu výroční zprávy podmíněn, nechyběla žádnému ze členů domu třetí probace. Výjimku zřejmě tvořila skupina časných koadjutorů. Dle řádových stanov upravujících pořizování a sdílení *litterae annuae* měl smysl latinského textu laickým bratřím v každém domě jeden z otců vyložit v rodném jazyce.⁵⁷ Koadjutoři tedy podle všeho latinský jazyk povětšinou neovládali. Výroční zprávy patrně též nezhotovovali terciáni, kteří se zabývali odlišnými úkoly. U jiného jezuitského sídla se podařilo zachytit případ,

49 Zpravidla byly umístovány na úvod konvolutu výročních zpráv daného ročníku, který koloval po provincii.

50 Neprůkazně lze uvažovat o témž autorovi u výročních zpráv za roky 1658 a 1659, viz též pozn. níže.

51 Nejednalo se nadto o výroční zprávu jako takovou: značnou rukopisnou podobnost vykazuje telčská výroční zpráva za rok 1662, text stručného souhrnu z let 1663–1664 a celá zpráva 1664 (ÖNB, Cod. 13558* fol. 34r–39v, fol. 41r–42v, fol. 45r–46v). Nelze však též vyloučit eventualitu, že majitel daného rukopisu nebyl autor textu, ale jen písař.

52 Pozoruhodný může hypoteticky být případ výročních zpráv ze Zaháně ze 17. století z konvolutního souboru ÖNB, Cod. 11962 s opakujícím se rukopisem napříč ročníky.

53 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ – M. HOLUBOVÁ, *Ad quae ministeria*, s. 199; základní charakteristika: M. BUBEN, *Encyklopedie řádů*, s. 31–32. Přes apel vedení Tovaryšstva Ježíšova o nutnosti pořizovat historiografické texty nebyla v 17. století tato role ještě přímo vyčleněna.

54 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Jezuité*, s. 66.

55 Tamtéž, s. 177; K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 31.

56 Kateřina BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Výchova a vzdělání mládeže*, in: Kateřina Bobková–Valentová – Petra Hnilicová (edd.), *Telč a jezuité*, s. 177.

57 *De literis annuis*, 31, dle edice: M. SVATOŠ, *Jezuitské litterae annuae*, s. 91.

kdy výroční zprávu pořídil exhortátor.⁵⁸ Schopnostmi pro sepsání zprávy jistě disponoval také kazatel. Ve funkci rektora, který nesl za zhotovení *litterae annuae* odpovědnost, se v Telči vystříдалo více výrazných osobností. Tyto skutečnosti dovádějí k předpokladu, že po dobu 50. a 60. let 17. století, avšak i později, nebylo sepsání výroční zprávy v telčském řádovém sídle vyhrazeno pro osobu s určitou funkcí a že úloha sestavit text nejspíše připadla jednomu z otců ve vedení koleje.

Za jeden z nejspolehlivějších výchozích bodů atribuce je poté možné považovat rozbor autografu a porovnání s rukopisy souboru potenciálních autorů.⁵⁹ Ani u některých ročníků výročních zpráv telčského původu však nelze jako autora *a priori* určit pisatele.⁶⁰ U všech členů koleje také není pokaždé k dispozici alternativní zdroj autografu, který by vedl k prokazatelným zjištěním. V případě telčských výročních zpráv z 50. a 60. let 17. století je však spolehlivost této metody podpořena tím, že lze vycházet ze zmíněného vídeňského kodexu (ÖNB, Cod. 13558*). Třídění variant telčských *litterae annuae* z tohoto časového úseku dle jejich vzájemného vztahu dovolilo potvrdit, že texty z počátku činnosti domu třetí probace zahrnuté v tomto svazku vznikly přímo v koleji.⁶¹ Šlo o verze, které sloužily jako podklady dalším úpravám. S vysokou mírou jistoty je proto možné předpokládat, že ruka rukopisu těchto dokumentů patřila i zhotoviteli výroční zprávy, na rozdíl od konvolutních variant a *litterae annuae* z pozdější doby, u nichž situace není jednoznačná.⁶²

Údaje o autorovi získávané z textu *litterae annuae* jsou jak z hlediska funkce a žánrové příslušnosti výročních zpráv, tak také příznačnosti procesu jejich vzniku pro atribuci poněkud problematické, jak se níže pokusíme přiblížit. Argumenty, které poskytují výše zmíněné přístupy, lze nicméně podpořit analýzou jazyka a stylu *litterae annuae* a výsledky usouvztažnit s profilem hypotetického pisatele. Sledování individuálních jazykových jevů se u výročních zpráv telčské koleje do značné míry překrývá s určením míry zastoupení tzv. barokních rysů, které svědčí o tvořivém přístupu autora. V souboru *litterae annuae* domu třetí probace v Telči se v pojednávaném období objevují texty, které v tomto ohledu svými jazykovými kvalitami překračují většinový standard anebo z nich prosvítá stylisticky příznačný projev. Právě tyto výroční zprávy poskytly podnět snahám určit jejich autora.

58 K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 31.

59 Při studiu výročních zpráv lze pro komparaci využít zejména řádové sliby a korespondenci.

60 Není zcela vyloučeno, že v daných případech bylo využito služeb písaře.

61 M. RAMEŠOVÁ – Š. VALECKÝ, *Vztahy variant litterae annuae*, s. 93–95.

62 U většiny jezuitských domů české provincie se dochovaly předně konvolutní exempláře *litterae annuae*, kde lze majitele rukopisu určit obtížněji. Autorovi patřit nemusel. Konvolutní opisy mohl vytvářet jiný člen řádu. Avšak i v rámci svazku z Rakouské národní knihovny (ÖNB, Cod. 13558*) existují zprávy, a to z 18. století, které evidentně vznikly již jako čistopisy. U nich rukopis *litterae annuae* v pravém slova smyslu nemusel být autorův. Za upozornění děkujeme Mgr. K. Bobkové-Valentové, Ph.D.

Ročník *literae annuae* 1656

K výjimečným ročníkům *literae annuae* telčské koleje patří zpráva za rok 1656, kterou telčský dům pořídil jako první.⁶³ Jedná se o náročněji pojatý záznam, který hovoří o založení telčského řádového působistiště (1651), oslavách při příležitosti započetí jeho činnosti a výsledcích prvních misijních a pastoračních aktivit. Tuto zprávu lze v porovnání s většinou ostatních *literae annuae* telčské koleje označit za text výrazných kvalit, které se projevují na více úrovních: v celkovém pojetí, kompozici, dynamice i v jednotlivých stylistických a lexikálních řešeních. Ne zcela běžná je také pozornost věnovaná některým reáliím a podání slavnostních událostí, které prozrazují snahu vykreslit symbolické paralely mezi děním v Telči a významově vykládanou minulostí. Jde o bohatý text, který si zasluhuje zevrubnější rozbor, k němuž na tomto místě nelze přistoupit.⁶⁴ Je však možné říci, že z filologického hlediska tato výroční zpráva vyhovuje řadě kritérií, která ji přibližují oblasti umělecké literatury. Nemůže být pochyb, že se sepsání zprávy za rok 1656 ujal vyzrálý pisatel se značným přehledem, který citlivě reagoval na dostupné podklady. Jednalo se o člena řádu vzdělaného a sečtělého. Byl zřejmě zběhlý v postupech klasické literatury, text měl dobře připraven a podle druhotných zásahů se ho po zhotovení snažil dále vylepšit.

Načrtnutý profil autora v jezuitském prostředí zajisté nebyl neobvyklý. Pisatelův výkon je však nutno poměřovat vzhledem ke standardu žánru *literae annuae*, který na vyšší stylistickou úroveň neaspiroval. Autor byl schopen požadavky a limity úkolu s vlastní jazykovou úrovní i kulturním rozhledem umně vyvážit.⁶⁵

Při atribuci výroční zprávy za rok 1656 poskytuje výhodu příležitost využít širších možností komparace rukopisu. U tohoto textu se lze totiž opírat nejen o text *literae annuae* určeného pro uložení v domě třetí probace, ale též o konvolutní variantu zhotovenou pro potřeby kolování a archivaci v Brně. Ta dle podoby písma vznikla rukou téhož člena řádu. Pisatel původní verze v ní zohlednil autorské úpravy, patrně ve snaze zprávu dále vytříbit.⁶⁶ Pro určení potenciálních autorů je rovněž třeba zohlednit, že *literae annuae*

63 ÖNB, Cod. 13558*, fol. 6r–10r; ÖNB, Cod. 11962, fol. 398r–403r; výňatky z textu jsou obsaženy v Archivum Romanum Societatis Iesu (dále jen ARSI) Austr. 141, fol. 358v a také u J. Millera (viz Joannes MILLER, *Historia provinciae*, NK, XIII C 104/1a, p. 665–680).

64 K stručné charakteristice ročníku M. RAMEŠOVÁ – Š. VALECKÝ, *Vztahy variant literae annuae*, s. 93–94. U textu bylo možné určit gradující kompozici, narativní dynamiku, periodická souvětí, prostředky intenzifikace, intertext či aluze na antické reálie.

65 Pro další studium bude jistě zajímavé srovnat tuto zprávu s „prvozprávami“ z jiných kolejí. Na základě tohoto studia bude možné říci, zda šlo o běžnou, či výjimečnou záležitost, tedy jestli i v jiných domech byla prvnímu záznamu věnována větší péče.

66 ÖNB, Cod. 11962, fol. 398r–403r; blíže: M. RAMEŠOVÁ – Š. VALECKÝ, *Vztahy variant literae annuae*, s. 94.

byly sestavovány zpětně. Na záznamu o chodu koleje 1656 tedy zřejmě pracoval člen řádu, kterého lze v koleji doložit v prvních měsících roku 1657. Katalogy osob zachycují několik členů domu třetí probace, kteří v Telči působili oba dva roky.⁶⁷ Jejich rukopisy však písmu ročníku *litterae annuae* 1656 neodpovídají. Naopak nápadné shody text výroční zprávy vykazuje s autografem slibu jednoho z otců, který patřil ke čtveřici *patres* ve vedení koleje v roce 1657, Michaela Saliceda.⁶⁸ M. Salicedus do Telče přišel z Chomutova. V domě třetí probace v letech 1657 a 1658 zastával funkci instruktora terciánů, exhortátora, zpovědníka a jiné. Řádové sliby složil roku 1638 v Olomouci. Vznik slibu a výroční zprávy tedy dělí 19 let. Z tohoto důvodu srovnání nemusí vést ke zcela průkazným výsledkům. Možnost, že se M. Salicedus ujal zhotovení zprávy za rok 1656, lze nicméně podpořit jinými argumenty.

Jeden z nich může poskytnout detailnější analýza katalogů osob. V jednom ze záznamů o místech pobytu a funkcích členů řádu pro rok 1657, který je zařazen v kodexu uloženém ve Vídni, je obsažena informace, že v čele koleje stál rektor Paulus Leskauer.⁶⁹ Avšak text výroční zprávy uvádí, že P. Leskauer již v prosinci předešlého roku zemřel (16. 12. 1656). V roce 1657 tedy jako telčský rektor působit nemohl.⁷⁰ Post po jeho smrti zůstal několik měsíců neobsazen do doby, než se ho v dubnu 1657 chopil Georgius Hohenegger,⁷¹ jak je zachyceno v jiném katalogu ve fondu Moravského zemského archivu.⁷² Z této nesrovnalosti vysvítá, že údaje pro „vídeňský“ katalog byly nejspíše shromažďovány za života P. Leskauera, kdy již v Telči byli přítomni terciáni, kteří se posléze věnovali vrcholné formaci v průběhu roku 1657 (viz obr. 1). Do znění „vídeňského“ katalogu se promítlo toto složení koleje.⁷³ Znamenalo by to, že data pro něj byla sbírána před datem Leskauerova úmrtí. Osazenstvo domu třetí probace se dle dostupných zdrojů střídalo na podzim.⁷⁴ Svědčí o tom mimo jiné zápisy ve studovaném ročníku *litterae annuae*.⁷⁵ Pro vznik textu za rok 1656 tato zjištění

67 Pro roky 1656 i 1657 jsou v Telči vedeni Joannes Motitius, Matthaues Pelicanus a Martinus Rolle (ÖNB, Cod. 11962, fol. 431v, 546r).

68 ARSI, Germ. 10, p. 151 a 168 (P4v 1. 10. 1638 Olomouci); za konzultaci děkujeme Mgr. Jarmile Hlaváčkové (roz. Kašpárkové) Ph.D.

69 ÖNB, Cod. 11962, fol. 546r.

70 ÖNB, Cod. 13558*, fol. 7v.

71 Do 29. 3. 1657 byl G. Hohenegger rektorem ve Vratislavi.

72 MZA, G12 Cerr. II 80, fol. 11r.

73 Při získávání informací o stavu koleje pro tento katalog se tedy počítalo s tím, že P. Leskauer bude rektorem i nadále.

74 K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 36–37; viz také nepřímo LA 1664 (ÖNB, Cod. 13558*, fol. 45r) a LA 1690 (ÖNB, Cod. 13558*, fol. 134r). Existovaly však zřejmě i výjimky (LA 1664, ÖNB 13558*, fol. 45v).

75 Podle něj do podzimu 1655 v koleji pobývalo pět spolubratří (*socii*). Na podzim 1655 se k nim připojilo čtrnáct terciánů a tři *patres*, takže počet osob v koleji dosáhl počtu 22 (ÖNB, Cod. 13558*, fol. 7v). Zmíněných pět členů řádu byli s největší pravděpodobností P. Leskauer, který se stal rektorem koleje

znamenaají, že od podzimu tohoto roku bylo v domě třetí probace kompletní osazení, jehož členem byl i M. Salicedus.⁷⁶ Ten podle těchto zdrojů v Telči působil již poslední trimestr roku 1656. Vyplyvalo by to z podzimního termínu obměny komunity koleje. V tuto dobu mohl být tedy v kontaktu s členy řádu, kteří se účastnili založení koleje, zatímco on jako pisatel zprávy nikoli, přestože se o nich v textu výroční zprávy hovoří.⁷⁷

Bylo by tím možné ilustrovat, že *literae annuae* vznikaly na základě zprostředkovaných prožitků, poskytnutých výpisků a poznámek. Nastíněná atribuce by taktéž dokládala rektorský podíl na zhotovení *literae annuae*.⁷⁸ Jiný katalog osob totiž upřesňuje, že po tři měsíce sedisvakance v domě třetí probace, po smrti P. Leskauera a před příjezdem G. Hoheneggera, plnil úlohu vicerektora v Telči právě M. Salicedus.⁷⁹

O jeho jazykových schopnostech, potřebných pro zhotovení zprávy naznačených kvalit, rovněž nemůže být pochyb. Dokládají to jak funkce, které otec Salicedus v řádu zastával, tak také další okolnosti jeho řádové kariéry, které umožňuje sledovat jeho elogium.⁸⁰ Ačkoli elogia sestavovaná po smrti řádového člena sloužila předně k oslavě zesnulého a zdůrazňovala obecné ctnosti a vlastnosti, které byly v Tovaryšstvu rámcově upřednostňovány,⁸¹ některé informace o M. Salicedovi v tomto textu lze z hlediska atribuce výroční zprávy považovat za instruktivní. M. Salicedus se narodil ve Frankách (1600). Přestože převážnou část života strávil v Čechách, česky se za svého života nenaučil. Vládl však jinými jazyky. Již mimo řád se věnoval studiu filozofie, stal se doktorem svobodných umění. Po vstupu do řádu se věnoval pedagogické činnosti, v rámci níž vyučoval filozofii a teologii. Byl též profesorem rétoriky a svého času vykonával úřad děkana fakulty svobodných umění univerzity Tovaryšstva Ježíšova v Olomouci (1641).⁸² V roce 1654 na olomoucké akademii zastával post děkana teologické fakulty (*moderator supremus studiorum omnium*).⁸³ Elogium vykresluje otce

již koncem srpna 1655, jeho společník koadjutor Joannes Blanckhenbach, patrně též W. Staal, který je v roce 1655 veden jako *ianitor* a *credentiarius* v Jindřichově Hradci, a dva další koadjutoři.

76 Potvrzovaly by to též nesrovnalosti v katalogu z rukopisu ÖNB, Cod. 11962.

77 Je důvodné předpokládat, že těmito osobami byli P. Leskauer a J. Blanckhenbach (viz níže). Pouze u nich lze prozatím prokázat, že byli v Telči přítomni již před podzimem 1655 i dříve.

78 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Litterae annuae provinciae Bohemiae*, s. 30; K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ: *Jeziuité*, s. 63.

79 Folio věnované rektorům: *Rectores Domūs Telčensis*, Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Sb. r., 5 (nesign.). Za postřeh děkujeme Mgr. K. Bobkové–Valentové, Ph.D.

80 *Elogium P. Michaëlis Salicedis*, NK, VIII A 13, fol. 164r–165r; NK, VII C 18, fol. 165r–168v; NK, XXIII C 112 2, fol. 209r–210r.

81 K. BOBKOVÁ–VALENTOVÁ, *Elogium*, s. 294; Martin SVATOŠ, *Jeziuitská elogia jako historický pramen*, s. 207–220.

82 Viz též *Elogium P. Michaëlis Salicedis*, NK, VIII A 13, fol. 165r („orationum harum facultatum Decanus annis pluribus, tandem generalis studiorum Praefectus exstitit.“)

83 Miloslav POJSL, *Děkani teologické fakulty v Olomouci*, in: Jiří Fiala (ed.), *Univerzita v Olomouci (1573–2009)*, Olomouc 2009, s. 156–159.

Saliceda jako muže všestranně vzdělaného, který se s oblibou zabýval hebrejštinou. Pro literaturu dle tohoto pramene zřejmě choval hluboké zaujetí. Natolik si údajně osvojil styl Cicerona a Vergilia, že se mu jejich slova takřka bezděky vkrádala pod ruku. Z Vergilia měl být schopen citovat dlouhé pasáže z paměti.

V tomto případě by tedy bylo možné hovořit o shodě argumentů.⁸⁴ Písmo slibu M. Saliceda se nápadně shoduje s rukopisem zprávy. V roce 1656 byl v domě třetí probace v kontaktu se členy řádu, kteří mu mohli poskytnout informace o událostech, jimž se zpráva v retrospektivě věnuje. V Telči zastával funkci vicerektora v období, během něž záznam o činnosti telčské koleje s největší pravděpodobností vznikl. Jako rektor za něj zodpovídal. Jeho zájmy a intelektuální zázemí by se promítly do kvalit zprávy za rok 1656. Jednalo se nadto o „prvozprávu“, u níž mohly být ambice jiné než u *literae annuae*, které telčská kolej začala každoročně zasílat v nadcházejícím období. Podobu textu to mohlo ovlivnit.

Ročník *literae annuae* 1657

Sepsání zprávy za rok 1657 se však M. Salicedus nejspíše neujal, přestože v Telči působil nadále. Rukopis i styl tohoto textu jsou radikálně odlišné. Na základě porovnání varianty z koleje⁸⁵ a konvolutní verze uložené v Rakouské národní knihovně⁸⁶ se však zdá, že mechanismus zhotovení a rozmnožení této zprávy byl týž jako u předešlého ročníku.⁸⁷ I tentokrát lze předpokládat, že text zpětně sestavil jeden z otců ve vedení koleje. Potenciální autory je v tomto případě nutno hledat v záznamech katalogů pro rok 1658. Vylučovací metodou by pak bylo možné dojít k závěru, že zprávu za rok 1657 zhotovil Wenceslaus Petraczek. W. Petraczek se jako telčský tercián v roce 1657 účastnil misie v Třebíči.⁸⁸ Roku 1658 však již v domě třetí probace zastával funkci kazatele jako jeden z otců ve vedení koleje.⁸⁹ Podobu jeho rukopisu se prozatím spolehlivě ověřit nepodařilo. Řádový slib uložený v římském Archivu Tovaryšstva Ježíšova byl napsán nápodobou tiskového písma bez znatelných rysů osobního autografu. Avšak jako možný zhotovitel zprávy za rok 1657 zůstává Petraczek mezi *patres veterani* činnými v koleji na jaře 1658 jediným možným kandidátem. Autografy ostatních otců ve vedení telčské koleje se s písmem výroční zprávy

84 D. S. LICHÁČOV, *Textologie*, s. 56.

85 LA 1657, ÖNB, Cod. 13558*, fol. 11r–16r.

86 LA 1657, ÖNB, Cod. 11962, fol. 516r–520v.

87 M. RAMEŠOVÁ – Š. VALECKÝ, *Vztahy variant literae annuae*, s. 95–97.

88 Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA), G 12 Cerroniho sbírka, Cerr. II 80, fol. 13r; Ilja BURIAN, *Dějiny protestantismu v Třebíči a v Horních Vilémovicích*. Třebíč 1996, s. 139–140.

89 V tomto roce W. Petraczek v domě třetí probace plnil funkce: *Concionator*, *Conversator*, *Confess. Templi* (ÖNB, Cod. 11962, fol. 308r).

neshodují.⁹⁰ Nicméně i v tomto případě do podoby textu zasáhl rektor. G. Hohenegger k ní dle analýzy rukopisu připojil poslední folio. Uvažovat lze i o dalších přípisech, které vznikly jeho rukou.⁹¹ Telčské zprávy svědčí přinejmenším o tom, že rektor text pravidelně přehlédl a doplnil. Texty mohl patrně upravovat i zpětně.⁹²

Ročník *litterae annuae* 1660

Neobvyklou výroční zprávu ze souboru telčských *litterae annuae* představuje text shrnující činnost koleje za rok 1660. Tento záznam se od výše pojednaných v mnohém odlišuje. Pisatel měl poměrně neúhledný rukopis a do svého textu často zasahoval příписы nad řádek či škrty. Nahrazoval i celé pasáže. Zdá se, že jej neměl zcela připraven a že se k řadě změn rozhodl přistoupit spontánně v procesu psaní. Podobným způsobem by bylo možné vysvětlovat vložená folia polovičních rozměrů. Při sestavování zprávy zřejmě padlo rozhodnutí obohatit ji o další původně neplánované součásti. Další autorské zásahy lze na základě stylistické analýzy přisoudit snaze dodat jazykovému vyjádření na intenzitě. Ročník 1660 se jeví jako text na pomezí podkladu a čistopisu. Ve srovnání s jinými *litterae annuae* telčské koleje ho lze též charakterizovat jako expresivní, až emotivní. V textu jsou použita citově zabarvená vyjádření, která se na intenzitě a dopadu na příjemce podílí. Na standard žánru *litterae annuae* je v tomto záznamu možné nalézt poměrně hojné zastoupení tzv. barokních rysů (zejména prostředků emfáze a intenzifikace). Zdá se též, jako by mluvčí v textu v několika případech k popisovaným událostem zaujal osobní stanovisko. Ve zprávě se objevují subjektivní hodnocení a zvolání, mluvčí se obrací na příjemce a bilancuje. Pozoruhodné může být i to, že se v něm hovoří v první gramatické osobě a že vypravěč sám na sebe odkazuje (i pomocí zájmena *ego*). Obdobné prvky byly ve výročních zprávách, jak bylo výše nastíněno, zpravidla potlačovány. Vzhledem k těmto prvkům ročník *litterae annuae* 1660 v některých pasážích nabývá rysů až jakéhosi testamentu a budí zdání, že se při komponování textu prosadila autorova těsnější vazba na obsah zprávy, její celkový ráz, případně na místo jejího vzniku, Telč.⁹³

90 Dle rukopisu výroční zprávu za rok 1657 nepsal ani M. Salicedus, ani M. Rolle, vedený v rámci *Missio Slavatiána*, ani rektor G. Hohenegger. Rukopis Georgia Constancia vazby na telčské *litterae annuae* též nejví (ARSI, slib P4v 8. 9. 1644, Germ 12, p. 316, 317).

91 ÖNB, Cod. 13558*, fol. 16r. Slib G. Hoheneggera je uložen v ARSI (Germ.14, fol. 27r).

92 Jde např. o několik přípisů (patrně rektora G. Hoheneggera) v rukopise ÖNB, Cod. 13558*, fol. 8r–10r, které nejsou zohledněny ve verzi konvolutu (ÖNB, Cod. 11962, fol. 398r–403r).

93 Bylo by to možné ilustrovat oddílem, kde autor líčí některé ze zázraků Bohorodičky (ÖNB, Cod. 13558*, fol. 28r).

Zřetelnější obrysy tato tendence nabývá v pasáži, kde se výroční zpráva věnuje úspěchům pastorační činnosti otců třetí probace. Text jako by bilancoval nejen uplynulý rok 1660.⁹⁴ Tato část si zasluhuje hlubší pozornost. Mluví zde jako by zčásti vystoupil z anonymity a vtiskl textu charakter osobní výpovědi. Ve výroční zprávě srovnává, jak se situace v Telči změnila po dobu pěti let působení řádu ve městě. Toto srovnání je uvedeno tvrzením, že vypravěč ve městě pobývá již desátý rok.⁹⁵ Následně se klade do kontrastu dřívější doba a stav věcí v současnosti. Uvedeno je též, že o těchto okolnostech bylo možné s radostí referovat představenému (*superior*) při příležitosti jeho návštěvy v Telči. Pisatel zde se vši pravděpodobností odkazuje na vizitaci provinciála Joanna Possmurnia, který se v Telči zastavil v roce 1660.⁹⁶

Význam pro určení autora by z této perspektivy hypoteticky nesla skutečnost, že na základě uvedeného časového údaje, tedy období deseti let nazpět, mohl prostřednictvím zprávy za rok 1660 k posluchači hovořit pouze Joannes Blanckhenbach. Ten v Telči působil jako koadjutor ve věcech časných.⁹⁷ Jedině u tohoto muže je ale prozatím možné doložit, že byl s Telčí nepřetržitě v kontaktu zhruba po dobu deseti let před vznikem ročníku *litterae annuae* 1660.

Poprvé lze na jeho přítomnost v Telči usuzovat dle katalogu osob pro rok 1653.⁹⁸ Jméno J. Blanckhenbacha je sice vedeno u koleje v Jindřichově Hradci, vykonával zde však úlohy *praefecta sutrini* a *socia*, tedy druha zpovědníka nejjasnější hraběnky Slavatové. V tuto dobu k hraběnce Slavatové, zakladatelce domu třetí probace v Telči, přicházel po boku P. Leskauera, budoucího rektora telčské koleje. Je možné, že touž funkci Blanckhenbach plnil již předešlý rok, tj. roku 1652. V katalogu byl zapsán opět u jindřichohradecké koleje. V letech 1654 a 1655 již dvojici P. Leskauera a J. Blanckhenbacha katalogy v souvislosti s působením na dvoře hraběnky vdovy Františky Slavatové uvádí výslovně. V letech 1656–1659 lze J. Blanckhenbacha sledovat přímo v Telči jako člena osazenstva domu třetí

94 ÖNB, Cod. 13558*, fol. 25v a fol. 26r.

95 ÖNB, Cod. 13558*, fol. 25v: „*Annus est [...] annus inquam est decimus, quo Dei imprimis beneficio et Ecclesiarum Principum gratiâ in Telzensi statione versor [...]*“

96 Viz kolovací list konvolutu výročních zpráv uloženého v Praze, NK, XXIII C 105 3, p. 2. Do domu třetí probace J. Possmurnius při této příležitosti přivezl konvolut zpráv za rok 1658 („*Ipse praesens et Domum Visitans R. P. Provincialis legendus obtulit: inchoatae legi 16 Maii. Finiebuntur 6. Iunii Ipso die hoc, promotae sunt Novamdomum, per conductitium Nuntium*“). V roce 1660 se Telč v této souvislosti stala prvním kolovacím domem.

97 Dle katalogů osob v řádu působil jako *cellarius, dispensator, emptor* a zejména *socius exeuntium* či *socius coadiutor*.

98 ÖNB, Cod. 11962, fol. 172r.

probace.⁹⁹ V letech 1660 a 1661, které jsou pro vznik výroční zprávy zásadní, se dle katalogu v roli koadjutora vrátil do Jindřichova Hradce.¹⁰⁰

Avšak i v tomto případě se lze u katalogu osob krátce zastavit. V době předpokládaného vzniku zprávy, na jaře roku 1661, tedy Blanckhenbach v Telči veden není. V několika katalogích je ale se zpovědníkem Františky Slavatové uveden zvlášť v rámci *Missio Slavatiana*, anebo v pramenech figuruje u Jindřichova Hradce a Telče zároveň.¹⁰¹ Otázkou by pak bylo, zda zařazení k určitému řádovému sídlu nemohlo být v katalogích přinejmenším u tohoto člena Tovaryšstva v daných případech spíše formální. Blanckhenbach byl, jak se uvádí v jeho elogi, ¹⁰² pravidelně zván na slavatovský dvůr. K hraběnce Slavatové ho podle všeho poutal vřelejší vztah. Blízký kontakt udržovali již v roce 1656. Vedle textu elogia by na to ukazovalo hraběnčino přání, aby její tělo bylo po smrti uloženo zahalené v rouchu tohoto řádového člena.¹⁰³

Další zajímavý údaj ve výroční zprávě za rok 1660 se váže k věku mluvčího. Ten se v textu označuje jako *senex*, kterého tíží roky a nedobré zdraví.¹⁰⁴ Dle klasického úzu měl výraz *senex* obecnější sémantickou platnost. Nemusel být nutně užíván pro osoby v pokročilém stádiu stáří. Mohl se týkat muže okolo padesátého roku věku, i mladšího.¹⁰⁵ Dle takřka současného pramene se v 17. století jako *senex* označoval muž,¹⁰⁶ který již překlenul léta zralosti (*vir*), pokud nedosahoval závěru života (*silicernium* – kmet).¹⁰⁷ J. Blanckhenbachovi bylo v době vzniku zprávy 53 let.¹⁰⁸ V řádu ho čekala ještě dlouhá kariéra.¹⁰⁹ Nejstarším členem koleje byl v daném roce Ludovicus Crasius, o 11 let starší než Blanckhenbach. Telčskému rektorovi Bartholomeu Steinsonovi v roce 1661 ještě nebylo 50 let.

99 ÖNB, Cod. 11962, fol. 431v–432; ÖNB, Cod. 11962, fol. 546r; ÖNB, Cod. 11962, fol. 308v; ÖNB, Cod. 11962, fol. 712v.

100 NK, XXIII C 105/6, fol. 10v–11r; ARSI, Boh. 90 I, fol. 221r–221v.

101 Jde o ročníky LA 1663 a 1664, kdy J. Blanckhenbacha uvádí zkrácené zprávy telčské koleje v rukopise ÖNB, Cod. 13558*, zatímco v katalogích je pro tyto roky veden v Jindřichově Hradci.

102 NK, XXIII C 112/1, fol. 705r–706r; stručněji LA z Jindřichova Hradce za rok 1684, in: NK, XXIII C 105/10, fol. 332r–332v.

103 V řádovém prostředí byla její vůle známa již na přelomu let 1656 a 1657, kdy se o ní v *literae annuae* zmínil její autor, patrně M. Salicedus.

104 ÖNB, Cod. 13558*, fol. 25v: „*in affectâ iam annis et aegritudinibus aetate.*“

105 Tim G. PARKIN, *Old Age in The Roman World. A Cultural and Social History*, Baltimore 2003, s. 20, 102 a 316.

106 Jan Amos KOMENSKÝ, *Orbis Sensualium pictus. Jubilejní přetisk prvního vydání z roku 1658*, Praha 1942, XXXVI. Septem Aetates Hominis, s. 86–87.

107 Dle Tertuliána jako „*cadavre ambulant*“ (Félix GAFFIOT, *Dictionnaire Illustré Latin–Français*, Hachette 1934, s. 1142).

108 NK, XXIII C 112/1, fol. 705r. Narodil se v roce 1608, zpráva patrně vznikla 1661.

109 V řádu z nich prožil 56. Zemřel 29. 3. 1684 ve věku 76 let.

Z pozice staršího muže, který již není s to plně vynakládat své síly,¹¹⁰ se vypravěč dále v textu obrací na telčské terciány. Nabádá je, aby se zaujatě zasazovali o věc šíření křesťanské lásky a pozdvihli jeho podlomené úsilí. Samo o sobě nemusí být takové vyjádření v *literae annuae* překvapivé. Ostatní členové řádu jsou v něm však oslovováni ve druhé osobě: „*Vestrum est hoc meritum Patres! Vestro debetur zelo [...]*“.¹¹¹ Takovýto odkaz na členy Tovaryšstva Ježíšova lze v kontextu *literae annuae* považovat za neobvyklý. Nejen v souboru telčských výročních zpráv u tohoto typu odkazu v drtivé většině převažuje inkluzivní *noster, nostri*. Podobný byl úzus i v jiných řádových písemnostech.

Tento problém též nabízí různá řešení. Mohlo se jednat o způsob, kterým se mluvčí záměrně vyčlenil ze skupiny z faktických důvodů, anebo o součást vypravěčské rétorické strategie. Kupříkladu J. Blanckhenbach coby časný koadjutor neměl svěcení. Pastorační a misijní činnosti se na rozdíl od otců třetí probace neúčastnil. V textu by se tedy adekvátně oslovovala skupina, ke které *sensu stricto* nepatřil. Další možností by bylo, zda při vzniku výroční zprávy za rok 1660 určitou roli nesehrála nemoc. Praxe, kdy úkol opatřit text připadl členu řádové komunity, který stonal či byl jinak indisponován, nebyla výjimečná.¹¹² Odpovídalo by to i informaci o nedobrému zdraví. Text *literae annuae* se v úvodu skutečně zmiňuje o tom, že v Telči v roce 1660 prodělal vážnou nemoc jeden z koadjutorů.¹¹³ Na opačnou stranu existuje možnost, že je druhá osoba a oslovení terciánů v textu projevem *humilitatis auctoris*, pomocí něhož se mluvčí ve výčtu zásluh upozaduje a vyjímá z podílu na úspěších koleje bez faktických důvodů. Týmž směrem by ukazovaly jiné narážky.¹¹⁴ Oslovení v tomto směru také připomene rétorickou figuru dodávající vyjádření na důrazu, jako v případě přímého apelu v proslovovaných kázáních. Zvolené řešení by tedy bylo prostředkem významového utváření výpovědi.

Z tohoto úhlu je třeba položit si otázku: mohl by se časný koadjutor stát autorem stylisticky vyspělé výroční zprávy? J. Blanckhenbach dle elogia pocházel z oblasti dnešního Německa. Původním povoláním byl švec (*sutor*). Do Čech se v dospělosti vydal na zkušenou. Po dokončení noviciátu obýval především dva domy (Jindřichův Hradec a Telč), jak již byla možnost naznačit. Na slavatovském dvoře se dle tohoto pramene těšil značné oblibě. Blanckhenbach dlouhodobě doprovázel šlechtického zpovědníka, a při setkání

110 ÖNB, Cod. 13558*, fol. 26r: *subfractum iam vigore meum*.

111 V textu se též objevují slova *agite, habetote* (ÖNB, Cod. 13558*, fol. 26r).

112 K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ – M. HOLUBOVÁ, *Ad quae ministeria*, s. 209–210; K. BOBKOVÁ-VALENTOVÁ, *Jezuité*, s. 67.

113 Indispozice údajně trvala poměrně dlouho (ÖNB, 13558*, fol. 22r).

114 Jde např. zmínku o tom, že mluvčímu nepřisluší nic menšího, než k věci něco podotknout apod. (ÖNB, Cod. 13558*, fol. 26r).

se Slavaty mu bylo dokonce dovoleno komentovat oděv hraběnčiny dcery.¹¹⁵ S mladými hrabaty údajně navštěvoval hodiny češtiny. Plynule se mu však český jazyk zvládnout nepodařilo. V této souvislosti text elogia konkrétně podotýká, že co se studia českého jazyka týče, bratru Blanckhenbachovi chyběly k učení předpoklady. Jiné řádové dokumenty tohoto člena Tovaryšstva označují jako muže, jehož charakterizovaly *vires commoda*.¹¹⁶ Podle toho by u jeho osoby bylo nutné dospět k negativní atribuci.¹¹⁷ K témuž závěru dovádí i podoba nedávno studovaného Blanckhenbachova autografu.¹¹⁸

Pro atribuci je proto při výkladu textu zprávy nutné zohlednit jiné ukazatele. Pisatel výborně zvládal latinský jazyk, měl výrazné literární schopnosti a zcela specifický výraz. Styl zprávy lze označit až za excentrický. Šlo o dílo „vypsaného“ autora.

Psal-li zprávu starší ne zcela zdravý člen řádu, jak se v textu vypravěč označuje, mohl cítit, že již ustupuje do pozadí. Obsazení druhé osoby by pak bylo možné vyložit jako vyjádření toho, že své někdejší povolání přenechává příslušníkům nastupující generace. Z tohoto úhlu je třeba vrátit se k otcům ve vedení domu třetí probace. Jako nejstarší člen koleje v roce 1661 v Telči působil zmíněný Ludovicus Crasius. V době svého pobytu v Telči dosáhl šedesátého čtvrtého roku života.¹¹⁹ V jezuitském řádu šlo o poměrně výraznou, dle některých zdrojů až problémovou osobnost.¹²⁰ Byl to muž schopný a vysoce vzdělaný. Crasius se stal profesorem a doktorem teologie, zastával též významné funkce na filozofické fakultě klementinské koleje či na akademii v Olomouci.¹²¹ Působil také jako *socius Provinciae*, nejužší spolupracovník provinciála.¹²² Jeho intelektuální sklony se projeví v literárním díle. Pro vznik zprávy za rok 1660 by pak mohlo být zajímavé i to, že ani on v roce 1661 nepobýval v Telči poprvé. Ze zápisu kolejního katalogu vysvítá, že dva měsíce v domě třetí probace strávil již v roce 1656.¹²³ Dle některých známek mohl být

115 NK, XXIII C 112/1, fol. 706r.

116 Za upozornění děkujeme Mgr. Kateřině Bobkové-Valentové. Ph.D.

117 R. HAVEL – B. ŠTOREK (edd.): *Editor a text*, s. 14.

118 ARSI, Germ. 85, p. 33.

119 Zemřel roku 1677. Historický ústav AV ČR, projekt Řeholníci, viz <URL:<http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000103436>>, [cit. 12. 5. 2019].

120 Josef KOLÁČEK, *Stříbrný a černý: stříbrný je lev český, na červeném poli, černý je lev vlámský, na zlatém poli*, Řím 1994, s. 80, 118, 119, 133, 140.

121 J. KOLÁČEK, *Stříbrný a černý*, s. 72.

122 V tomto úřadu setrval v letech 1643–1649.

123 Státní okresní archiv Jindřichův Hradec, Sb. r.,5 *Patrum Instructorum 1656 P. Ludovicus Crasius 2. Mensibus*. Pokud je interpretace pramenů správná, pobýval v Telči někdy mezi 6. 5. 1656 (kdy byl jmenován rektorem ve Vratislavi) a podzimem téhož roku. Katalog, který vznikl od podzimu 1656 do 16. 12. 1656, jej nezaznamenává (viz J. KOLÁČEK, *Stříbrný a černý*, s. 133; ÖNB, Cod. 11962).

v kontaktu s Telčí již dříve v 50. letech 17. století.¹²⁴ Údaji o desetiletém působení *in telczensi statione* to však neodpovídá. Jeho přítomnost v Telči v roce 1656 nadto provázal stín jakýchsi vnitřních, patrně personálních, neshod. Crasius tehdy čelil blíže neurčeným obviněním. Nevole vůči jeho aktivitě v Telči měla vzejít přímo od tamních terciánů.¹²⁵ Snad to lze zčásti připsat Crasiovu charakteru. Dle dobových písemností se jeho osobnost vyznačovala prudkostí; byl prý příliš zbrklý ve vynášení úsudku.¹²⁶ Již v roce 1639 si olomoucký rektor posteskl, že dokonalému ocenění Crasiových schopností bránilo to, že nedokázal mírnit své „*melancholické návaly*“.¹²⁷ Takový profil by z hlediska textových kvalit *literae annuae* 1660 bylo na autora možné vztáhnout s větší přesvědčivostí než u časného koadjutora. Vyhovovaly by tomu i Crasiovy literární schopnosti.¹²⁸ Ani tuto hypotézu však rozbor rukopisu nemůže potvrdit. Crasiův řádový slib byl na jednu stranu psán estetizovaným písmem a od vzniku výroční zprávy ho dělí rozdíl 30 let.¹²⁹ Crasiova korespondence však poměrně jasně hovoří proti jeho autorství.¹³⁰ Autografy dalších dvou otců v čele domu třetí probace se s rukopisem výroční zprávy také neshodují.¹³¹ Jako jediný možný pisatel zprávy by pak zbýval rektor, B. Steinson, který telčskou kolej vedl od dubna roku 1660.¹³² Také jeho literární schopnosti musely být značné. V jiných řádových sídlech působil jako profesor rétoriky, ve Znojmě jako *magister poeta*.¹³³ V době předpokládaného vzniku textu mu ale bylo 47 let a v Telči se dle dostupných informací dříve neoctl. Jeho rukopis je ale písmu výroční zprávy za rok 1660 nejpodobnější.¹³⁴

124 Dopis P. Ludovica Crasia z 22. listopadu 1653 ohledně kostela sv. Jakuba v Telči, MZA, E 30 Jezuité Telč (dále E 30), sign. 39/11, fol. 6 (za upozornění vděčíme Mgr. Ing. Ondřeji Hnilicovi, Ph.D.)

125 J. KOLÁČEK, *Stříbrný a černý*, s. 133.

126 Tamtéž, s. 140.

127 Cit. dle tamtéž, s. 80.

128 Nabízelo by se srovnání s jeho literárními díly (*Liber vitae de Jesu patiente et Maria compatiente*, Pragae 1646; *Rubrum ovum, seu de cruenta passione meditatio* Olomutii, 1655; *Prodromus libri vitae, de cruenta passione et amara morte Dominis nostri Jesu Christi*, Viennae 1667; *Speculum dominicae passionis To jest zrcadlo passiové* 1672, viz též J. KOLÁČEK, *Stříbrný a černý*, s. 196), které však patří k jinému žánru.

129 ARSI, Germ. 8, fol. 296r, 285r.

130 Dopis P. Leskauerovi z roku 1653 (viz výše), uložený v MZA, E 30, sign. 39/11, fol. 6; dopis Ludovica Crasia Janu Norbertovi ze Šternberka z 2. února 1671, uložený v Státní oblastní archiv v Třeboni, pracoviště Jindřichův Hradec, Rodinný archiv Paarů, karton 147, listy jezuitů Janu Norbertovi ze Šternberka (1646–1677), fol. 204r (za upozornění na tuto písemnost vděčíme PhDr. J. M. Havlíkovi, Ph.D.); srov. též „*Formule posledních slibů*“ reprodukováno v J. KOLÁČEK, *Stříbrný a černý*).

131 ARSI, Germ. 67, p. 68 (Nicolaus Lucius), p. 92 (Samuel Honelius).

132 ARSI, Boh 90 I., fol. 225v.

133 ARSI, Boh 12., p. 19.

134 ARSI, Germ. 66, p. 181.

Jak si v takovém případě vysvětlit věcné nesrovnalosti? Řešení by při hledání autora tohoto záznamu nabízely naratologické poznatky. Funkce a žánrové zařazení *litterae annuae* podmiňuje jejich adekvátní výklad zohledněním jedné základní premisy: u historiografického textu s narativními prvky nelze vést rovnítko mezi autorem a vypravěčem.¹³⁵ Subjekt, který v záznamu k příjemci promlouvá, a pisatel se nepřekrývají, přestože text výročních zpráv tuto distinkci částečně kamufluje. Reference vázané na konstrukt promlouvajícího tedy nelze pokládat za doklady osobních zkušeností autora, ale spíše za významovou složku výpovědi. Fakticita a věcnost, přestože šlo o součást řádových požadavků, se u výročních zpráv pohybovaly na škále. Pomyslný jazýček vah se nejednou mohl nachýlit spíše na stranu fikce, ačkoli reálné události byly jejím podkladem. Mohou to osvětlovat změny prováděné do konvolutních variant.¹³⁶ K tomu přistupuje výše zmíněná ideová komponenta, intertextovost a způsob geneze výročních zpráv. Při analýze *litterae annuae* z hlediska atribuce je z tohoto úhlu nutné počítat s podstatným uplatněním literární nadsázky, která vede k možnosti relativizovat fakticitu uvedených odkazů. Na případu zprávy za rok 1656 bylo též ukázáno, že autor mohl pracovat se souborem podkladů, jejichž nebyl původcem, přestože jejich perspektivu sám při práci na výroční zprávě přijímal.

Využití záznamu či zprostředkování prožitků jiných členů koleje se tedy v textu za rok 1660 mohlo odrazit do udání dekády pobytu v Telči, kupříkladu měl-li pisatel kontakt s J. Blanckhenbachem, přestože jeho osoby se přímo netýkal. Ze stylistického hlediska mohlo být dokonce pocitováno jako příhodné pro zvýšení důrazu na kontrast mezi *předtím* a *nylní*, tedy pro vyjádření polarity, kterou latina tzv. barokní doby rozvíjela s oblibou.¹³⁷ Účinek mohl mít zčásti navrch i v pasáži, kde je v textu zmiňováno, že pokud jde o pastorační činnost v Telči, měl mluvit „*nanejvýš doporučeníhodného předchůdce*“.¹³⁸ Z hlediska tradičního úzu (*decessor in officio*) by jej pravděpodobně vyslovoval rektor či instruktor třetí probace. Těch se od vzniku domu třetí probace do roku 1661 v úřadu vystřídal více nežli jeden. Zhotovitel zprávy však nejspíše promlouval ústy skupiny a prostředky metonymického jazyka.

135 P. VAŠÁK, *Metody určování autorství*, s. 12; Tomáš KUBÍČEK – Jiří HRABAL – Petr A. BÍLEK, *Naratologie: strukturální analýza vyprávění*, Praha 2013, s. 124; V. BAŽANT, *Kronikář ve svém díle*, s. 142 aj.

136 Např. ročník LA 1658, ÖNB, Cod. 13558*, fol.17r–20r; ÖNB, Cod. 13558, fol. 643r–645r; NK, XXIII C 105/5, p.158–163 anebo ročník LA 1660, ÖNB, Cod. 13558*, fol. 22r–29v; NK, XXIII C 105/5, fol.76r–80r.

137 L. KYŠUČAN, *Antické tradice v barokní latinské literatuře*, zvl. s. 32.

138 LA 1660, ÖNB, Cod. 13558*, fol. 26r.

Ve světle těchto zjištění a předpokladů je za autora zprávy za rok 1660 nutno opět označit rektora. Nasvědčoval by tomu jak rozbor rukopisu,¹³⁹ tak i výše uvedený odkaz na předchůdce a chválu koleje podanou při vizitaci provinciálovi. Příspěvek J. Blanckhenbacha, L. Crasia či jiných obyvatel koleje by se tím nevylučoval. Blanckhenbach byl po řadu let v intenzivním kontaktu s Telčí, když probíhala jednání o zřízení domu třetí probace. Patrně se v Telči účastnil i aktu jeho založení. Stal se jedním z prvních oficiálních obyvatel tohoto řádového sídla a v regionu strávil takřka celý život. Taktéž Crasius měl na Telč podle všeho těsnější vazby. O dění ve městě se doložitelně zajímal již v 50. letech 17. století.¹⁴⁰ V konečném důsledku tak analyzovaný ročník dovádí k možnosti nahlížet na *litterae annuae* spíše jako na dílo „kolektivního autorství“. Jednalo se o dílo komunity, o komunitě a pro komunitu, v němž byl hlas individuálního autorského subjektu z důvodu sdíleného řádového ideálu potlačen.

Závěrem

Studium okolností autorství a jejich odraz v textech tvoří bezpochyby nedílnou součást poznání *litterae annuae*. Výroční zprávy mohly získat pouze takovou podobu, která vycházela z kontextu a povahy procesu jejich vzniku. Sondy do možností atribuce několika ročníků výročních zpráv domu třetí probace v Telči v tomto duchu umožňují dospět k několika úvahám. Za jeden z určujících prvků *litterae annuae* lze považovat skupinovou narativní strategii, která se realizovala jako forma „komunitního“ vypravěče, kdy mluvčí v textu přijímá perspektivu společenství za setření odkazů k autorskému subjektu. Potvrzuje to a zčásti snad osvětluje údaje shromážděné v úvodu. Tento prvek byl neodmyslitelnou součástí ideově–obsahové výstavby *litterae annuae*. Fakticita pro naplnění jejich funkce v takových případech ustoupila prostředkům stylizace zprostředkované skutečnosti¹⁴¹ (rétoričnosti, exemplárnosti, až jakési absolutnosti pohledu). Tyto hypotézy nabádají ptát se, do jaké míry je otázka autorství pro zhodnocení výročních zpráv relevantní? Z hlediska poznání celého souboru okolností jejich vzniku si lze bezpochyby odpovědět kladně. Autorský podíl přispěl k jedinečnosti každého z textů i bohatosti *litterae annuae* jako žánrové skupiny. O přístupu k těmto textům v řádu ve sledované době 50. let a počátku 60. let 17. století svědčí již doložitelný zájem rektorů. Pohledem dobové intence (motivace pisatele

139 Dopis rektora B. Steinsona hraběti Slavatovi z 24. října 1662 (MZA, E 30, sign. 23–6, kart. 5, korespondence koleje s hr. Slavatovými, fol. 10r).

140 V 60. letech 17. století v domě třetí probace v Telči působil takřka sedm let.

141 Antonín ŠKARKA, *Baroknost literárního stylu J. A. Komenského*, in: Milan Kopecký (ed.), *O barokní kultuře*, Brno 1968, s. 41–52, zvláště s. 47.

a smyslu pořízení textů) však může být odpověď opačná. Výroční zprávy vznikaly jako komunitní dílo, v němž se odrážela pluralita hlasů zahrnutých ve vypravěčském konstruktu, který spoluurčil příznačnost *litterae annuae*. Anonymita autora k ní patřila.

Summary

Authors of the *Literae Annuae* from the Jesuit College in Telč in the 17th Century

The paper focuses on the annual reports (*literae annuae*) as a specific genre of Jesuit writing in an attempt to better understand the process of their creation. The possibilities to identify the authors of the texts were examined while analysing both the form and content of the annual reports from the Jesuit House of the Third Probation in Telč. The periodically written annual reports were meant to keep Jesuit colleges in the Province informed about the situation and achievements of other Jesuit communities. They were read aloud in order to support the awareness of communality and missionary calling. The Order's authorities issued rules defining what subject matter to cover and in what form. The texts were based on sources provided by community members. For this reason, *literae annuae* were firmly tied to the context, ideologically biased and intertextual in nature, yet not uniform. The texts from Telč clearly show how varied the annual reports could become depending on the narrative strategies and authors' profiles. The situation is further complicated by the anonymous character of *literae annuae*, a specific feature relevant to the majority of Jesuit historiography writing. The task to create *literae annuae* seems to have been independent of the function a person had in a Jesuit college. Some clues pointing to the author's identity can still be found using comparison of autographs and linguistic analysis of the texts. *Catalogi personarum* and *elogia* may also be used to find further information relevant to hypothetical authors. The text of *literae annuae* summing the year of 1656 is rather outstanding for its higher quality. All the research methods outlined point to Michael Salicedus as the author. The handwriting of the text is very close to his

autograph. He also became rector of the Jesuit College in Telč for several months in spring 1657 when the text must have been written; as a rector he was responsible for it. His *elogium* confirms that he mastered the Latin language extremely well and was an active author. Using the same methods leads to the conclusion that Wenceslaus Petraczek, a Telč Jesuit community preacher, authored the *literae annuae* of 1657. Analysing the content of *literae annuae* has, nevertheless, been shown problematic for attribution, as illustrated by the Telč *literae annuae* of 1660. Some pieces of information found in the text point to Joannes Blanckhenbach as a possible author. His being a coadjutor with no ability to speak Latin, nevertheless, excludes his authorship. The features of the text seem to show more affinities with the personal profile of Ludovicus Crassius, also an active writer, but the comparison of the autograph once again confirms the rector, Bartholomeus Steinson, was the author. This case may shed more light on the genesis of *literae annuae* illustrating how other people's materials and concepts were used during writing. It also becomes clear that the narrator is not to be confused with the author in *literae annuae*. From this perspective, Jesuit *literae annuae* have to be studied as a form of half factual half fictional literary genre. Close attention has to be paid to motivations and narrative strategies as well as to the literary devices derived from them. It is, therefore, better to understand *literae annuae* rather as a "community" literary work of "collective authorship" with multiple voices present. The subject of the author and his individual (personal) input was not seen as relevant from the perspective of Jesuit ideals and the purpose for which the texts were produced.